

PAVLINA MIJATOVIĆ POPIĆ*
KATEDRA ZA ORIJENTALISTIKU
FILOLOŠKI FAKULTET
UNIVERZITETA U BEOGRADU

OTUĐENOST ČOVEKA PRED TALASOM MODERNIZACIJE NA PRIMERU KAVABATINE „SNEŽNE ZEMLJE” I KAMIJEVOG „STRANCA”

U radu je dat komparativni pristup analizi unutrašnjih svetova glavnih junaka romana „Snežna zemlja” Jasunarija Kavabate i „Stranac” Albera Kamija. Prikazom psiholoških profila likova, u radu je naglašeno da je misao o pojedincu suočenim sa talasom industrijalizacije i urušavanjem vrednosti u ratovima iznurenom svetu, u kome oseća svu tragičnost i uzaludnost svog postojanja, bila bliska i Kavabati i Kamiju, uprkos različitim kulturnim okruženjima kojima pripadaju. Kamijeva filozofija egzistencijalističkog apsurdna, kroz teme otuđenosti, besmisla i ništavila uzburkala je svet. Iako orijentisan ka tradicionalnoj japanskoj književnosti, nesporan je uticaj zapadnih književnih struja, naročito egzistencijalizma, na Kavabatu. Pitanja alijenacije pojedinca u modernom društvu, njegove izolovanosti od istog, potrage za identitetom i idealima, ravnodušnog stava i kompleksnog odnosa čoveka i prirode, kao nevidljive spona povezuju na tematskom planu „Snežnu zemlju” i „Stranca”. I jedan i drugi roman odražavaju kritiku stvarnosti i munkovski krik književnika protiv talasa modernizacije. Univerzalne metafizičke ideje i vanvremenske poruke o suštini ljudskog bića, koje kroz njih provejavaju, navode čitaocima da sagledaju svet i život iz druge perspektive.

Ključne reči: japanska književnost, filozofija apsurdna, „Snežna zemlja”, „Stranac”, otuđenost

* linailidija@yahoo.com

Dva nobelovca i otuđenost njihovih likova

„People are strange when you're a stranger,
faces are ugly when you're alone”
(Morrison 1967)¹

Ni u jednoj epohi čovečanstva nije se toliko govorilo i pisalo o otuđenosti čoveka kao u periodu između i nakon dva svetska rata. Tada je širom sveta odjekivao eho pitanja o čovekovoju egzistenciji. Suočen sa haosom, nasiljem i rušenjem tradicionalnih vrednosti pojedinac je bio primoran da menja stavove o kulturnom nasleđu i poimanju sputavajućih religijskih dogmi. Ratna vremena intenzivirala su osećaje besmisla i uzaludnosti življenja. Dominirala su stanja usamljenosti, nesigurnosti, nemira. Smisao ljudskog postojanja i važnost ljudskog izbora stavljeni su pod lupu. Čovekova sloboda u agresivnom modernom društvu dovedena je u pitanje.

Zbacivši staro i odenuvši novo ruho, Japan se predao talasu modernizacije, a na zapadu se pomaljalo nova vrsta kulturnog identiteta obojena konzumerizmom, konformizmom i sekularizmom. Motiv čovekovog svesnog ili nesvesnog udaljavanja od duhovno osiromašenog industrijalizovanog društva, od porodice pa i samog sebe, kroz egzistencijalistički osvrt, obeležio je na zapadu dela Borhesa, Kafke, Vajlda, Džojlsa, Sartra, Hemingveja i naravno Kamija... Njihov uticaj proširio se na politički i ekonomski izmenjen Japan, o čemu svedoče Ogai, Soseki, Akutagava, Mišima, Kavabata i mnogi drugi.²

Majstori pera Jasunari Kavabata (1899–1972) i Alber Kami (1913–1960) stvaraju približno u isto vreme na različitim kontinentima, svedočeći o burnim kulturnim previranjima na pragu radikalnih društvenih i istorijskih promena i vladavini opšte zbunjenosti. Odbacivši realizam i naturalizam, krenuli su u potragu za novim načinima izražavanja individualnosti koji bi po njima predstavljali „sintezu percepcija, osećanja, sećanja, očekivanja i znanja” (Cheung 2004: 144).

Kami se smatra začetnikom egzistencijalističkog apsurda – filozofskog stanovišta u čijem centru leži goraka spoznaja čoveka o besmislu sveg postojanja. Govoreći o njegovom shvatanju univerzuma Sagi (2002: 69) navodi da onda kada se smisao čovekove egzistencije dovede u pitanje dolazimo do osećaja apsurda, rezignacije, uzaludnosti i prihvatanja besmisla. Kami je verovao da se osećaj apsurda, praćen lucidnim poistovećivanjem sa temeljom ličnih sloboda, javlja iz mnogo razloga u eri glo-

¹ „Ljudi su čudni kada si stranac, lica su ružna kada si usamljen.” Prevod autora.

² Više o uticaju zapada na japansku književnost u Jović Đalović (2016: 299)

balizacije. On je posledica otuđenja od društva, shvatanja svakodnevnog života kao besmislene rutine, spoznaje o vremenu koje neumitno prolazi i svesti o smrti i konačnosti našeg postojanja. Ravnoteža između sveta i čoveka-individue do apsurdna je poremećena. Čovek pokušava da se ponaša racionalno, stavljajući u prvi plan svoju slobodu misli i izražavanja, pokušavajući da dokuči smisao postojanja, dok svet, zarobljen svojim normama i strogim pravilima kauzalnosti, tu racionalnost odbacuje. Ovaj nesklad pojedinca i društva nužno dovodi do tragičnih situacija i osećaja kod čoveka da je stranac u svetu. Kami odbacuje racionalizam sveta i pokušava da naruši i podrije njegove etičke i religijske propise.

Iako potiče iz drugačijeg kulturnog miljea, Kavabati su bile poznate sve pomenute ideje, koje su u tom vremenu zaokupljale svetske umetnike i mislioce. Pripadao je već drugoj generaciji japanskih autora koji su iskusili zapadnu kulturu.³ Uprkos nostalgiji prema svemu što je izvorno japansko, romantizovanju tradicionalnih vrednosti i antagonizmu prema svemu stranom, nije u potpunosti uspeo da se odupre uticaju zapadnih pisaca.⁴ Stoga, Kavabatin upečatljiv stil sinergijski objedinjuje kanone japanske književne tradicije i imažizam u harmoničnu celinu, dok njegova proza predstavlja „savršen spoj jedinstvene japanske estetike i zapadnog egzistencijalizma” te „budističke 'praznine' ili 'ništavila' i nihilizma zapadne filozofije” (De Emanuel 1989–90: 32). Nevoljno urovnivši u talase promena, vešto i efektno je preplitao moderne elemente sa tradicionalnim japanskim formama.

Senke ratova nadvijene nad piscima uticale su na njihovo stvaralaštvo. Nemirenje sa militarističkim godinama, urušavanjem identiteta pojedinca i vladajućim društvenim rasulom uočljivo je u egzistencijalističkim profilima njihovih likova. Tražeći olakšanje i smisao Kavabata je pribegavao japanskoj tradiciji, estetici i budizmu i „Snežna zemlja” mu je pružila utočište od svetskih dešavanja i prostor da simbolično iskaže svoju tugu zbog nametnute evropeizacije Japana. Kami su spas pružali prometejski bunt i revolucionarni stav protiv turobne stvarnosti. Kao član francuskog Pokreta otpora i protivnik kolonijalizma, afirmisao je prave životne vrednosti verujući u ideale pravde i istine. Kroz lik Mersoa u „Strancu” on je izneo stav o nužnosti otpora protiv okova društvenog mehanizma.

Romane povezuje širok dijapazon konflikata i to između: tradicionalnih i modernih konvencija, starog i novog sistema vrednosti, pojedinca i društva, materijalnog i duhovnog, čulnog i metafizičkog, čoveka

³ Mnogi pisci aktivni u periodu Taišo, prihvatili su zapadne misli tada filozofski dominantnog Ničea, kao i pisaca Zole, Bodlera, Dostojevskog, Frojda itd.

⁴ V. i Jović Đalović (2015: 213–214)

i prirode... Stoga, setni Morisonovi stihovi verno oslikavaju sumornu atmosferu koju nobelobci vešto grade jer njima kao da progovaraju njihovi glavni likovi.

Da li je život vredan življenja?

Usamljenost, praznina, izolacija i melanholija sastavni su deo oba romana. Okrenuti čoveku, pisci pokušavaju da odgovore na suštinsko pitanje: kako živeti suočen sa neminovnom smrću? U „Snežnoj Zemlji” sijaset japanskih estetskih kategorija daje posebno setan ton delu. Smeњуju se *jugen* kroz tajanstvenost, *mono no aware* kroz empatiju prema svemu prolaznom i *vabi* i *sabi* kroz usamljenost, jednostavnost, tugu i tišinu.⁵ Integrisanjem ovih elemenata u narativno tkivo teksta Kavabata je nastojao da probudi nostalglična osećanja u recipijentima. Oni oblikuju Šimamurin neobični doživljaj prirode i života o kome Kavabata progovara ili kroz koji zapravo prikazuje sopstveni unutrašnji svet. Rezervisanost i izolovanost od socijalnog okruženja mogu se posmatrati kao obeležja piščevog načina života:

„Bio je objektivni mislilac i samodovoljan. Iako omiljen među ljudima, imao je samo nekoliko bliskih prijatelja. Čak su ga i oni nazivali čudakom. Bio je neobičan zbog svog stava izdvojenog posmatrača koji prepoznajemo, između ostalog, i u liku Šimamure, i koji je možda i doprineo njegovoj maestralnosti. Ipak njegovo ponašanje ukazuje na nedostatak intimnosti sa drugima [...]” (Hirano 1972: 283).

Slično kao i kod Kavabate, teme smrti, samoubistva, konačnosti života, prolaznosti, tuge običnih ljudi, česte su u Kamijevim delima. Pojedinac – izolovan u jednom stranom svemiru, otuđen čak sam od sebe, razočaran i usamljen, zapravo predstavlja stanje svakog intelektualca nakon rata. Poput Kavabate, i Kami je svoje misli o životu, smrti i smislu transponovao u svoje delo. Merso je oličenje Kamijeveg stava o čoveku koji da bi bio srećan mora prihvatiti saznanje o apsurdnom životu i živeti u skladu sa tim. Naše postojanje je ograničeno i stoga nema svrhe da pokušavamo da razumemo ili objasnimo svet. Potrebno je da naučimo da volimo apsurd, koliko god apsurdno zvučalo! Kao i Kami, ni Merso nije verovao u čudotvorstva imanentna religiji, te je trenutke sreće pronalazio prepušten svakodnevnim čulnim uživanjima.

Kami je shvatao nihilizam kao negaciju vrednosti života koja uvodi pojedinca u mrežu apsurdna oduzimajući mu smisao postojanja. Govorio je o praznini srca, nedostatku vere među ljudima, nečemu što je nekada

⁵ Vidi i Jović Đalović (2003: 134–135)

činilo svet Dostojevskog i Čehova, a postalo je svakodnevnicu u periodu nastanka „Stranca”. Ipak, za razliku od nihilističkih pisaca, on je u svojim romanima tragao za načinom da prevaziđe ništavilo i to glorifikujući: „istinu, umerenost i pravdu” (Cruickshank 2015). Kavabata je na sličan način u svom govoru na svečanosti dodele Nobelove nagrade izneo negativan stav o nihilizmu sa zapada, ukazujući na čestu grešku kritičara koji njegovo delo kategorizuju u tom smislu. Ništavilo i praznina za njega nisu negativne kategorije; one pripadaju jednom duhovnom univerzumu žena, u kome „sve slobodno međusobno komunicira prevazilazeći granice” (Kavabata, 1968: 41).

Zanimljivo je da je i jednog i drugog velikana reči mučilo isto pitanje: pitanje samoubistva. U jednom trenutku izgledalo je da su se nobelovci složili da je ono odraz kukavičluka, bežanja od sudbine i odbacivanja slobode. Kavabata je uvek negirao smrt kao rešenje egzistencijalnih problema, te je stoga njegova odluka da okonča svoj život još uvek obavijena velom tajanstvenosti, neshvatljiva za njegove savremenike, čitaoce i poštovaoce. Iga Kavabatino samoubistvo vidi kao odraz tipičnog egoističnog čina, uprkos činjenici da je pisac „verovao u reinkarnaciju i smrt je za njega jednostavno predstavljala metamorfozu, a ne objekat straha” (Iga 1975: 71). Što se tiče Kamija, ostaje nam nada da je zaista, uprkos apsurdu, voleo život ovakav, nesavršen, kakav jeste. Nažalost, poginuo je u saobraćajnoj nesreći, pa to ne možemo sa sigurnošću znati.

Vizuelni svet Šimamure i Merso

Priroda u romanima je deo jednog šireg plana, polje sila u čijem središtu nemoćno stoje otuđeni heroji apsurdna: Šimamura i Merso. Ona služi kao okvir za bolje razumevanje njihovih karaktera, a njen uticaj na njihovo ponašanje dodatno oslikava njihovu inertnost, usamljenost i beznadežnost, pojačavajući izraženu sklonost ka sanjarenju, samodovoljnosti, nezainteresovanosti za tuđa osećanja i pasivnom percipiranju prizora i zvukova. Čulna iskustva stečena pomnim i pronicljivim praćenjem sveta oko sebe oni direktno preoblikuju u kompleksna stanja svojih misli i osećanja.

Kroz „Snežnu zemlju” se prefinjeno podupirući radnju, pod veštini Kavabatinih perom, provlače raskošni opisi prirode. Pri tome je nesporan uticaj neoimpresionizma na Kavabatu.⁶ Suptilne, sugestivne i neobično lucidne deskriptivne tehnike nisu same sebi svrha već sugerišu psihička, emocionalna i opažajna stanja aktera romana. Šimamura je fokusiran na čulne doživljaje sveta nasuprot logičnim. On pasivno, ne

⁶ Više u Jović Đalović (2015: 214)

rizikujući, držeći se na distanci i bez emocija percipira sa jedne strane lepotu netaknute snežne regije, a sa druge, tugu i besmisao konačne stvarnosti koja ga okružuje. Opisom zalaska sunca Kavabata veoma precizno opisuje Šimamurino duševno stanje:

„Večernje senke su već zarana popadale po udolju brda, i suton je ledeno nadirao. Kao da su se u polumraku daleke planine, po kojima je zalazeće sunce svojim rumenilom još uvek razbuktavalo sneg, primakle bliže [...] Komako uđe baš kada je Šimamura osetio kako ga potpuno obuzima neko tupo beznade. Oseti kao da je sinula neka topla svetlost” (Kavabata 2007: 37).

U skladnom kontrapunktu okoline i ljudi u njoj ostvarena je harmonija rumenila zalazećeg sunca, koje se širilo po planinskim, snegom pokrivenim vrhovima, sa rumenilom i „toplom svetlošću” Komakinog lica, koju Šimamura naslućuje pod debelim slojem pudera. Harmonična celina nastala na ovaj način, indukcijom Šimamurinih osećanja, misli i opažaja, kao duhovni odraz podstaknut prirodnim procesima u njegovom okruženju, stvara zaokruženu sliku atmosfere u kojoj se radnja romana odvija. Nekada ovo liči na fugu, gde jedna tema uslovljava i „juri” drugu u beskrajnom, začaranom i isprepletenom krugu emocija, prirode, uzaludnih očekivanja... U noćnom vozu, u kultnoj sceni, dok se u ogledalu prozora kupea utrkuju odraz lica Joko sa okolnim noćnim pejzažom predela kroz koje voz prolazi, u Šimamurinom umu se rađaju razne asocijacije, nagađanja, pretpostavke, simpatija, skrivene želje: „utapajući se jedno u drugo, lica i pejzaž pripadali su nekom vanzemaljskom, simboličnom svetu” (Kavabata 2007: 101).

Na sličan način Kamijev osobenjak posmatra svet oko sebe, ljude i način na koji izražavaju sreću, tugu, nemir, bes...Mersoove reakcije na događaje iz njegovog života predstavljaju monohromatsku paletu jednostavnih, dosadnih, sebičnih, trenutnih refleksnih radnji. Kao i Šimamuru mnogo više ga intrigira materijalna sfera nego društvena ili emocionalna. Uz odjek eha Kamijevog stava o besmislu ljudskog postojanja, kako radnja romana odmiče, sve se jasnije razaznaje Mersoova usredsređenost na čulne osećaje: sopstveno telo, fizički odnos sa Marijom, vremenske prilike i druge spoljašnje elemente u okruženju. Pažnju usmerava na banalne detalje jednolične svakodnevnice koji bi prosečnom čoveku verovatno izmakli: u trenucima dokolice posmatra prolaznike sa balkona; u Parizu primećuje da „ljudi imaju belu kožu” (Kami 1991: 60), da je u restoran ušla „neka čudna sitna žena” čiji su pokreti bili „isprekidani, a oči sjajne na sitnom okruglom licu” (Kami 1991: 61) itd. Kao i kod Šimamure, sve ove nemaštovite opservacije pripadaju sadašnjosti, uz povremenu instiktivnu vezu sa prošlošću evociranjem kratkotrajnih nadirućih sećanja.

Mersoov narativni stil takođe upućuje na njegovu zaokupljenost fizičkim: očiglednu nemoć da artikuliše svoje misli o emotivnim ili društvenim pitanjima, zamenjuje živo i dinamično kazivanje o silama prirode (nesnosna vrućina tokom majčinog pogreba, jačina sunca pre ubistva Arapina, zvezdano noćno nebo pred pogubljenje itd.).

Svetlost kao paradigma života koja obično pozitivno deluje na ljude, budi radosna osećanja i povećava pažnju i emocionalnu stabilnost, u romanima naročito snažno utiče na junake i simbolično određuje njihove tragične sudbine. Svetlost sunca zaslepljuje Mersoa, budi u njemu nemir, muti mu pogled i misli (Kami 1991: 10) do te mere, da je opisuje kao svetlosnu žegu, jaru, „zaslepljujuću kišu koja pada s neba” (Kami 1991: 34). Mrzi je, ne može da izdrži njenu snagu. Refleksija svetlosti sa noža koji je na plaži izvadio Arapin bila je okidač da počini ubistvo: „Svetlost šiknu na čelik i učini mi se kao da me duga, blistava oštrica pogodi u čelo” (Kami 1991: 35). Na kraju romana, probuđen svetlošću zvezda koje su mu obasjavale lice, sa neobjašnjivim mirom čeka pogubljenje u zatvoru. Slično, kod Kavabate, obasjan varnicama razbuktaglog požara koje su šikljale ka nebu kaleidoskopski se stapajući sa njegovom hladnom polarnom svetlošću, Šimamura doživljava specifično duhovno iskustvo bivši snagom galaksije povučen iz fizičkog sveta u vasionu. Roman se završava opisom Šimamurinovog napuštanja materijalnog, usled epifanijske spoznaje o prolaznosti i prepuštanja moćnom naletu Kumove slame.

Uporno distancirano posmatranje okolnog sveta reflektuje čovekovu zaokupljenost elementarnim egzistencijalnim pitanjima i njegovu agoniju pred spoznajom o nestalnosti svega zemaljskog, naglašavajući važnost opipljivih, vidljivih detalja imanentnih fizičkoj sferi. Sjedinjeni sa čudnim spletom neumoljivih prirodnih sila, Merso i Šimamura u čulno-iskustvenom svetu pronalaze način da se trgnu iz učmale stvarnosti i bar na kratko dušu ispune intenzivnim doživljajima. Čini se da je svrha prirode bila da probudi u njima svest o apsurdnom ljudskom postojanju simbolišući, u katarzičnom smislu, konačno oslobađenje njihovih utamničanih bića.

Potruga glavnih likova

Šimamura ne pripada nigde. Usamljen i beznadežan, on je rastrzan između haotične realnosti Tokija i mira tajanstvenog gradića, između modernog, koje neumitno dolazi i čiste lepote tradicionalnih vrednosti koja nestaje. Izgubljen, beži od realnosti, poslovnih, bračnih i roditeljskih odgovornosti. Tumarajući izolovanim ruralnim predelima, očajno

tragajući za ostacima estetskih ideala nekadašnje kulture, izgubljene pod naslagama vremena, i osvrćući se ka prošlosti, Šimamura zapravo teži ka sopstvenom pročišćenju duha.

Kavabatin esteta i zaljubljenik u tradiciju traga za idealnom lepotom. Njegova predstava idealnog podrazumeva kvalitete kao što su nestalnost, čistota i neuhvatljivost koje pokušava da prepozna u dvema ženama kojima je opčinjen. Crte lica, boja puti i pokreti, koje njegovo kritičko oko do detalja zapaža, čine da Joko i Komako zamišljamo kao tradicionalne japanske lepotice. Na početku romana, Šimamura je u srce pogođen nežnošću i ženstvenošću Komako, čije je lice „gorelo životom, sveže od daha planine i zdrave krvi” (Kavabata 2007: 183). Međutim, kako njena ljubav sazreva i ona se transformiše u samosvesnu ženu, Šimamura se udaljava i okreće ka misterioznoj Joko, otelotvorenju njegovog viđenja savršenstva. Ipak, kako je savršenstvo nedostižno običnom čoveku, tako je i krhka i nestalna Joko, poput jesenjeg lišća izbledela i izgubila se u prirodi.⁷ Idealna lepota utelovljena u njenom liku nije mogla da opstane u fizičkoj stvarnosti Kavabatinog junaka, jer bi on pozeleo da je poseduje, što bi nužno dovelo do uništenja njenih idealnih kvaliteta. Upravo ovde počinje Šimamurin „začarani krug potrage za idealima, njihovog otkrivanja, uništenja i nastavka iste. Ova potraga, bez kraja i cilja, bila je u stvari, razlog njegovog postojanja” (Silberman 1977: 10). Moguće je da je spoznaja o njenom besmislu razvila u njemu osećaj nemoći da primi i pruži ljubav.

Merso je tip suvišnog čoveka, koji pokušava da dokuči svrhu sveta i životne drame suočen sa apсурdnom vizijom svemira i bezrazložnošću ljudskog postojanja. Poput Šimamure, ni on ne uspeva da pronađe svoje ušušano mesto pod suncem. Težio je ka mirnom, jednostavnom životu, bez društvene osude i pritiska, i ukoliko je moguće, bez vidnog ispoljavanja emocija. Radije bi se izolovao od zajednice i poput Šimamure bio puki posmatrač stvarnosti, nego preuzeo inicijativu u uzajamnom delovanju sa ljudima oko sebe. Njegovo namerno negiranje emotivnog, zapravo je uzaludan pokušaj da živi isključivo racionalno. Voleo je slobodu te je tragao za ideologijom koja bi mu pružila mogućnost slobodnog delovanja.

Na kraju, stigmatizovan kao društveno subverzivan, suočen sa sopstvenom tugom u zatvoru zbog besmislenog ubistva koje je počinio, Kamihev anti-heroj zapravo traga za opraštanjem, za propuštene prilike,

⁷ Da bi dočarao svoje viđenje nestalnosti savršenstva, Kavabata je simbolično odao ime za svoju junakinju: „[...] Joko znači 'devojka lišća', i ona je zaista simbol svega onog nedodirnog i neostvarenog, prolaznog kao što je lišće koje u jesen opada i odlazi u nepovrat” (Marković 2007: 295).

za neosetljivost i ekscentričnost. Shvata da realnost ne oprašta slabima, onima koji beže od nje, koji se plaše iskazivanja osećanja, pripadnosti društvu i aktivnog učestvovanja u njemu. Nije umeo da obgrli život i, odlukom sistema, on će mu biti oduzet. Čekajući svoje pogubljenje, prebirajući po uspomenu na svoju majku, Merso shvata sav besmisao traganja za smislom i oseti se spremnim da sve ponovo proživi.

Tragičnost isprepletanih sudbina Šimamure i Mersoa leži u spoznaji o uzaludnosti njihove ontološke potrage za rešenjem egzistencijalne zagonetke, za idealima i identitetom u jednom novom društvu, tj. za onim delovima slagalice koji su nedostajali da bi im životi bili ispunjeni. Ipak, čini se da na kraju, kao eho nade do junaka dopire pouka iz neke zen priče da „sve prolazi...”. Pisci su znali da se prihvatanjem ove večne istine, završava ovozemaljsko lutanje i dolazi duhovno oslobođenje.

„Ravnodušnost je paraliza duše, prevremena smrt.”
(Čehov A.P.)

Distopijsko shvatanje sveta, čovekovog položaja u njemu i smisla bivstvovanja uopšte, emotivno osakaćuje individuu navodeći je da u sebi iskuje neuništivi oklop ravnodušnosti prema svetu. Svetska književnost beleži slične profile likova, a nas je trag vodio čak do Čehovljevih junaka koje on „izvodi na pozornicu” (Hristić 1981: 10) da se u „čamotiji ruskog života stalno sukobljavaju sa preprekama koje je nemoguće savladati, inertnošću, tromošću i ravnodušnošću pod kojima se slama svaki idealizam i gasne svako oduševljenje” (Hristić 1981: 10). Možda je jedan od takvih primera, predložen kroz Andreja Jefimiča iz „Paviljona 6” uticao na Kavabatinu i Kamijevu orijentisanost ka temama otuđenosti intelektualca u društvu.

Kavabata prikazuje Šimamuru s jedne strane kao estetu koji poseduje snažnu sposobnost za nezaboravno, strastveno i gotovo umetničko posmatranje prirode i žene, a sa druge, kao čoveka dokolice izuzetno ravnodušnog i zaokupljenog sobom. Paradoksalno je da on reaguje na lepote pejzaža znatno emotivnije i manje pesimistično i oskudno nego na ljude (Masaki 2004: 55). Međutim, Šimamura može biti toliko prefinjen posmatrač, upravo zbog svoje egocentričnosti, jer hedonizam ga vodi ka pronalaženju ugodnih slika, zanosnih fantazija i čulnih zadovoljstava. Usamljeni egoista skriva se iza kulisa emocija kako ga neki od tih spoljašnjih uticaja ne bi previše uzбудili i poremetili ekvilibrijum njegovog lagodnog načina života.

Kroz roman je kao tanana potka japanskog *čidimi* platna protkana eksplicitna, bezrezervna ljubav Komako, koja uz sav njen trud ne dopire

do Šimamure. Dok mu svira na šamisenu on se „gotovo uplaši dokle će ga ta snažna, sigurna muzika još odneti? [...] Oh, pomisli, ova žena je zaljubljena u mene. Ali i ta sama pomisao mu je bila bezosećajna” (Kavabata 2007: 142).

„Što ga je Komako više obletala, sve je više patio i pitao se da li je uopšte živ. Svestan sopstvene usamljenosti i beznađežnosti, on kao da je samo buljio u sve to. Šimamuri je bilo nerazumljivo to što se Komako tako, svim svojim bićem, upija u njega. Iako je Komako celu sebe izlivala u Šimamuru, iz Šimamure, činilo se, ništa nije prelazilo u nju.” (Kavabata 2007: 192)

Slično, ali u znatno direktnijem i prizemnijem obliku, Merso je potpuno indiferentan prema tome da li ga Marija voli ili ne, a nezainteresovan je i za njene predloge za sklapanje braka. Njemu je potpuno svejedno i spreman je da se njome oženi „ako ona to želi” (Kami 1991: 25). Povrh toga, događaji koji bi prema konvencijama i nametnutim normama modernog društva za većinu ljudi bili od izuzetnog značaja, kao da ga ne dotiču. Iskazuje potpunu nezainteresovanost na vest o smrti majke, ravnodušan je prema ubistvu koje je počinio, ne raduje se napredovanju na poslu, izjednačava značaj žene starca Salamana i njegovog psa... i uporno istrajava na takvom iracionalnom ponašanju dok najzad, pred smrt, ne biva proglašen mizantropom.

Ušuškan u eskapističkoj dokolici i zaštićen štitom rezervisanosti od strela života, Merso je pokušao da živi od danas do sutra, neprimetno i tiho. Longštaf veruje da se upravo iz te tišine „rađaju njegov lakonizam i indiferentnost.[...]On je zapravo intelektualni heroj, i njegov hrabar pokušaj da živi nevino i ravnodušno biva osuđen na poraz, jer život lišen krajnje intuitivnog vrednosnog suda je nemoguć” (Longstaffe 2007: 276).

Pored nedostatka emocija i jedan i drugi tajanstveni junak do kraja romana ostaju nekako nemušti, neobično škrti na rečima. Šimamura i pored upornih pokušaja Komako da ga navede na dužu, ravnopravnu konverzaciju, govori malo, često fragmentalno, samo u naznakama, što dodatno oslikava njegovu nesigurnost i nezainteresovanost ili nesposobnost za socijalnu interakciju.⁸ Slično, nakon što biva na sudu opisan kao čovek ćutljivog i povučenog karaktera i upitan šta misli o tome, Merso odgovara: „To je zato što nemam nikada nešto naročito da kažem. Zato ćutim” (Kami 1991: 39).

Duhovna pasivnost i sužena afektivna svest junaka ispoljena u gotovo svakom segmentu svakodnevnice činila ih je društveno nepri-

⁸ V. i Jović Đalović (2003: 357–358)

lagođenim. Njihovi životi lišeni su svake nade i iluzije. Pomirenost sa besmisлом i apsurdom gospodari njihovim psihama. Možda zvuči diskrapantno, ali oni odbacuju očajanje, koje se nameće, a rešenje problema nekompatibilnosti pojedinca i sveta nalaze u življenju života takvog kakav jeste.

Na kraju romana, čekajući izvršenje kazne u ćeliji, u zvezdanoj noći „prepunoj znamenja” (Kami 1991: 116) Merso po prvi put oseća sreću predavši se prijatnoj, bratski bliskoj ravnodušnosti sveta. Shvata ono što na slobodi nije mogao, ili nije želeo – da je stranac, uljez među „normalnim” svetom. Po prvi put je pozeleo da ga ljudi razumeju, da prema njemu izraze bilo kakvu emociju, kako bar pred smrt ne bi bio sam: „[...]uvideo sam da sam bio i da sam još srećan. Da bi se sve konačno završilo, da se ne bih osećao toliko usamljen, ostalo mi je da poželim da na dan mog pogubljenja bude mnogo gledalaca i da me dočekaju s povicama mržnje” (Kami 1991: 116). Shvatio je i bio je oslobođen. Ravnodušnost, nesigurnost i strah kao da su iščezli.

Šimamurin ravnodušni poetski i estetski stav je najupečatljiviji u završnoj sceni romana, u apokaliptičnom doživljaju prirode. Distancirajući se od tragičnog epiloga, opčinjen prizorom noćnog neba, Šimamura „obuhvati pogledom gotovo neshvatljivo guste rojeve zvezda, koje su blistale tako silno kao da su spremne da se svakog trena obruše put zemlje brzinom svetlosti” (Kavabata 2007: 280).⁹ Dok je nemo zurio u plamen požara, posmatrajući beživotno telo Joko i slušajući izbezumljene povike Komako, Šimamura pronade neki neobični mir. Naizgled ravnodušno, na sličan način kao Merso, suočivši se sa apsurdom i prolaznošću svih stvari i odbacivši sadašnjost i besmisleno bežanje u prošlost, on biva oslobođen svojih strepnji. Prepustio se sili Kumove slame da ga odnese daleko od jedne nemoguće ljubavi i tajanstvene snežne regije u kojoj više nije bilo mesta za njega, jer je pripadala jednom davno zaboravljenom Japanu.

Oklop ravnodušnosti služio je Kavabatinom i Kamijevom junaku kao odbrambeni mehanizam protiv opore i grube stvarnosti i hladnog modernog društva, što je u stvari samoobmana i zavaravanje, tj. puko opravdanje kojim se odlaže suočavanje sa konačnom istinom. I jedan i drugi junak, arhetipski primeri otuđenih intelektualaca u modernom svetu, žrtve su sopstvenih karaktera i rascepa između privatne i javne sfere njihovih bića, apolonijuskog i dionisijskog principa u izmenjenom modernom društvenom sistemu. Indiferentni prema svetu, obuzeti so-

⁹ Iga u ovoj sceni prepoznaje Kavabatin fatalizam koji mu je i „omogućavao da bude bezosećajni posmatrač” (Iga 1975: 72) jer pesimizam koji iz njega proizilazi „zapoveda da su emocije osnovni uzrok svih patnji” (Iga 1975: 72).

bom, nisu shvatili da nakon čulnog zadovoljenja u dušama ostaje da zjapi opominjuća duhovna praznina, te da im je ljubav bila preko potrebna.

Zaključak

Misteriju čovekovog postojanja naročito je naznačio Njegoš u stihu „Što je čovjek, a mora bit čovjek?” (Petrović 2017: 74). Kako da čovek živi kao čovek, izgubljen u nepravednom univerzumu postojanja i okruženju koje diktira protivurečna pravila, a da pri tom ne poznaje samog sebe, ne zna čemu treba da stremlji i koja je svrha postojanja; kako da ispuni vreme između rođenja i čekanja da kazaljke na časovniku života otkučaju neminovni kraj? Kako se suprotstaviti pesimizmu, apsurdnom i fatumu?

Moderno doba pojačalo je stanje zbunjenosti, depresije, straha i otuđenja među ljudima širom sveta. Kao odgovor na opšti haos između i nakon dva svetska rata, na zapadu i na istoku, cvetaju novi filozofski i književni pravci. Kami i Kavabata stvaraju dva romana u kojima će glasno progovoriti o problemima pojedinca suočenog sa besmislenom postojanja u svetu u kome materijalistička gledišta dominiraju nad duhovnim vrednostima. Naizgled ravnodušni, emotivno ogoljeni estetski kritičari, Šimamura i Merso, oslikavaju opštu zbunjenost, frustraciju i otuđenost modernog čoveka. Čulno-iskustveni svet posmatran kroz optiku njihovih duševnih stanja, postaje medij za doseganje filozofsko-metafizičkih istina postojanja. Šimamurina potraga za idealnom lepotom, Mersoova potraga za slobodom, završavaju spoznajom o apsurdnom ljudskom životu koja im donosi katarzu, duševni mir i pomirenje sa sudbinom. Saosećanje pisaca i njihovo duboko razumevanje za čoveka probija se kao ohrabrujuća svetlost kroz ispisane redove romana.

Kanonski tekstovi svetske književnosti „Stranac” i „Snežna zemlja” u ime modernog senzibiliteta otvaraju pitanja različitih fenomena društva modernog doba, vitalna i aktuelna i danas, navodeći čitaoce da se iznova zapitaju o smislu života, smrti, prolaznosti lepog i ružnog i krizi identiteta nastaloj kao posledica tranzicionih društveno-istorijskih okolnosti. Danas, skoro sedamdeset godina nakon objavljivanja, ovi romani još uvek razgaraju maštu čitalaca širom sveta na trenutke menjajući tok njihovih ustaljenih misli. Zahvaljujući univerzalnim temama koje obrađuju, oni postaju klasici pogodni za dalja intertekstualna proučavanja.

Literatura

- Cheung, Tobias. 2004. *Life-Worlds and the Problem of Subjectivity: A Comparison Between L'Étranger and Yasunari Kawabata's Snow Country*. In Margerison Christine, Orme Mark and Lincoln Lissa (eds.). 2008. *Albert Camus In the 21st Century: A Reassessment of his Thinking at the Dawn of the New Millennium*. New York: Rodopi.
- Cruickshank, John. 2015. *Albert Camus*. U: Encyclopaedia Britannica [Online]. Dostupno na <https://www.britannica.com/biography/Albert-Camus> [11.05.2017.]
- De Manuel, Mita Luz. 1989 – 90. *Elements of Existentialism in Modern Asian Fiction*. In Carriere, Peter M. 2002. *Writing as Tea Ceremony: Kawabata's Geido Aesthetics*. *International Fiction Review*: International Fiction Association.
- Hirano, Ken. 1972. *Bungei Jihyoka: Kawabata Yasunari (Literary commentator: Yasunari Kawabata)*. *Sekai*.
- Hristić, Jovan. 1981. *Čehov dramski pisac*. Beograd: Nolit
- Iga, Mamoru. 1975. *Tradition and Modernity in Japanese Suicide: The Case of Yasunari Kawabata*. In T. Fuse (Ed). *Modernization and stress in Japan*. Leiden: E. J. Brill.
- Jović Đalović, Marina. 2015. *Književnost i osećaj: moderne tendencije u japanskoj proznoj književnosti*. Filološki fakultet, Kokoro, Beograd.
- Jović Đalović, Marina. 2016. *Književni pokreti u Japanu – Uticaj zapadne književnosti. Kulture u prevodu: tematski zbornik u 4 knjige. Knjiga 1*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta. str. 299–312.
- Jović Đalović, Marina. 2003. *Osnovna načela estetskih principa i etičkih normi japanske umetnosti*. *Univerzitetska misao br. 2*. Novi Pazar, str. 133–146.
- Jović Đalović, Marina. 2003. *Dualnost uloge i položaja žene u japanskom društvu*. *Univerzitetska misao br. 2*. Novi Pazar, str. 352–368.
- Kami, Alber. 1991. *Stranac*. Beograd: Bigz.
- Kavabata, Jasunari. 2007. *Snežna zemlja* (Ljiljana Marković, prev.) Beograd: Liber.
- Kawabata, Yasunari. 1968. *Japan, the Beautiful, and Myself*. The Nobel Prize Acceptance Speech translated by Edward G. Seidensticker. New York: Kodansha International.
- Кожевников, Александр Юрьевич, Линдберг, Татьяна Борисовна. 2006. *Мудрость веков Россия*. Санкт-Петербург, Москва: Издательский Дом „Нева”.
- Longstaffe, Moya. 2007. *The Fiction of Albert Camus A Complex Simplicity*. Bern: Peter Lang Publishing Inc.
- Masaki, Mori. 2004. *Kawabata's Mirrored Poetics*. *Japan Studies Review*, Volume VIII: The Southern Japan Seminar: Florida International University.
- Morrison, Jim. 1967. *People Are Strange*. On Strange Days (LP).
- Marković, Ljiljana. 2007. *Pogovor u: Jasunari, Kavabata. Snežna zemlja*. Beograd: Liber.

- Petrović, Petar II Njegoš. *Gorski vijenac* [Online]. Dostupno na <http://www.institut-genocid.unsa.ba/pdf/GORSKI%20VIJENAC.pdf> [12.05.2017.]
- Sagi, Avi. 2002. *Albert Camus and the Philosophy of the Absurd*. Amsterdam: Editions Rodopi B.V.
- Silberman, Elizabeth Ann. 1977. *A waste of effort: Psychological projection as a primary mode of alienation in selected novels by Kawabata Yasunari*. Los Angeles: University of Southern California.

THE ALIENATION OF MEN FACED WITH THE WAVE OF
MODERNIZATION IN THE KAWABATA'S "SNOW COUNTRY"
AND CAMUS'S "THE STRANGER"

Summary

The paper presents a comparative analysis of the inner worlds of Kawabata's Shimamura and Camus's Mersault. Both novels of the two Nobel Prize winners, "Snow Country" and "The Stranger", give us a deep insight into the essence of human beings. Despite Kawabata's orientation towards traditional Japanese literature, the influence of Western literary thoughts on his work is undeniable, and in the novel chosen for the analysis, we can clearly recognize the elements of existentialism. The paper examines the problem of the "alienated man" in the modern world, which is a pervasive theme in both novels and is evident in the main male protagonists' isolation from society, their indifferent attitude, lack of emotional expression and the particular way they respond to the natural environment. The philosophy of the absurd, developed by Camus with the motives of wasted effort, meaninglessness and nothingness permeates both novels. Although belonging to different cultural milieus, it seems that both Kawabata and Camus were familiar with the idea of a man faced with the world who is experiencing the worst tragedy and futility of his existence.